

описано запалувањето на Скопје, чие население тогаш било заразено од опасната заразна болест чумата (колерата), на 26 октомври 1689 година од страна на австриската воена команда на чело со генералот Пиколомини.

По запалувањето и катастрофалното уништување на Скопје и по задушвањето на Карпошовото востание, чиј водач набоден на кол на Камениот Мост и изрешетан од татарските стрели бил фрлен во водите на Вардар, Ѓоргиев го опишува уништувањето на градот. Како резултат на незапамтените турско-османски одмазди, единствен спас за македонското население претставувало напуштањето на родниот крај и нивното бегане на север. Еден добар дел од населението на Скопје и воопшто во североисточниот дел на Македонија, каде што се дигнало востанието, засекогаш емигрирале главно во Војводина и Унгарија. Ракописот во оваа глава Ѓоргиев го завршува со констатацијата дека градот Скопје во текот на целиот XVII век не можел да заздравеи и да се издигне до некогашното врвно рамниште, останувајќи понатаму помалку значајна градска населба. Дури во втората половина на XVIII век започнало постепеното будење и опоравување на градот, иако тоа одело доста мачно и тешко.

Гоце Ангеличин - Жура, СТРАНИЦИ ОД ИСТОРИЈАТА НА УМЕТНОСТА НА ОХРИД И ОХРИДСКО (XIV-XIX век) Охрид, 1997, 270.

Во издание на книгоиздателството "Macedonia Prima" од Охрид, се појави делото на Гоце Авгеличин-Жура "Страници од историјата на уметноста на Охрид и Охридско (XV-XIX век)". Книгата има 14 тематски целини, објавени во научни списанија во земјата, со резимеа на англиски и германски јазик. Темите се главно од историјата на уметноста и црквоната историја на Охридската област во пост-византискиот период.

Најнакрај во вид на прилози Ѓоргиев приложува список на скопските маала според пописните дефтери во текот на XV и XVI век. Авторот завршува со конструктивен заклучок, кој претставува синтезирано и сублимирано потенцирање на најзначајните моменти во монографијата во кратки црти, потоа термилошките објаснувања на одделни поими, библиографијата на необјавени, објавени извори, литература и регистар на лични имиња и географски поими.

Воопшто, овој најнов монографски труд на м-р Драги Ѓоргиев, иако скромно по обем, претставува засега единствена и целосна студија - историја на главниот град на Р. Македонија - "Скопје во периодот на турско освојување до крајот на XVII век". Во таа смисла, монографијата на Ѓоргиев претставува нов значаен и забележителен прилог во македонската историографија и османистика. Несомнено дека најновата историографска продукција на Ѓоргиев ќе биде ползувана од мнозина идни истражувачи и историографи, кои ќе се зафаќаат со проучувањето на историското минато на нашиот главен град.

Александар ТРАЈАНОВСКИ

Во првата тематска целина "Почетоци на монаштвото и новооткриениот испоснички храм на брегот на Охридското Езеро" (7-20), авторот се осврнува на почетоците на монашкиот живот и развојот на монаштвото во Македонија по христијанизацијата на Словените. Со изградбата на манастирот "Св. Пантелејмон" од страна на епископот Климент Охридски, на северниот брег од Охридското Езеро, започнал да се интензивира монашкиот

живот. Во пештерскиот храм Св. Никола на брегот на Охридското Езеро во близината на с. Љубаништа, од сочуваниите тематски целини насликани се: Успение на Богородица, Слегување во Пеколот и Мироносици на празниот Христов гроб, додека од Дејзисот сочувани се ликовите на Исус Христос, св. Јован Претеча и делумно ликот на Архангел Михаил. Од светителските ликови, насликани се св. Стефан-архиѓакон, св. Василие и св. Петка. Живописот по уметничките особености припаѓа на подобрите остварувања од крајот на XIV век. Непознатиот сликар кој е окарактеризиран како вешт цртач со кратки и сигурни потези, припаѓа на кругот на охридската сликарска работилница. Во коавторство со проф. д-р П. Милковиќ-Пепек е трудот “Пештерскиот храм Воведение Богородичино кај Канео во Охрид” (21-32). Пештерскиот храм бил изграден во последните 20 години на XIII век, а бил во функција на главниот храм и заедничкиот манастирски живот. Бил посветен на Богородица со празник на денот на Воведението. Во централниот дел на храмот се Јоаким и Ана со малата Богородица, десно е првосвештеникот Захарија кој ја прима Богородица во олтарот, а лево се претставени млади девојки. Според стилските карактеристики композицијата припаѓа на крајот од XIV и првите децении на XV век. “Пештерната црква Рождество Богородичино, манастир Калишта” е третата тематска целина (33-54). Црквата која е посветена на “Мала Богородица” претставувала најран испоснички храм во овој крај. Живописот е од првата половина и крајот на XVI век, а бил насликан на карпите без претходна нивна адалтација. Авторот извршил исчитување на инсигниите на св. Кирил Филозоф, св. Климент Охридски и св. Спиридон (за кој се сметаше дека е св. Сава). Св. Кирил Филозоф и св. Климент се претставени како чинодејствуваат, свртени еден кон друг, претстава што е редок пример во сликарството во Македонија. Живописот е дело на еден зограф. Фреските во олтарниот простор

кои потекнуваат од XVIII и почеток на XIX век, ги насликале Јован и Ангеле. Четвртата тематска целина е “Св. Богородица Пречиста-Келија с. Велмеј, Охридско,” (55-78). Трудот претставува прво целосно согледување на архитектонските вредности на црквата, тематските целини на живописот. Според евидентираниите 49 тематски целини и поединечни ликови, се заклучува дека сликарот бил длабоко инспириран од сликарството на своето време, сцените ги збогатува со разни карпести и шумски предели врани со богатата архитектура. Црквата припаѓа на спомениците од XVI век, со забелешка дека живописот претставува врвно ликовно достигнување од крајот на XV и почетокот на XVI век во Македонија. “Црквата на Св. Богородица во с. Турје, Охридско” е засебна тематска целина (79- 98). Еднокорабната црква, спаѓа во редот на досега непроучените помали селски цркви во Охридско. Живописот според тематските целини и ликовните вредности, настанал во почетокот на XVII век. Зографот кој е селски сликар без некое поголемо уметничко образование, настојува да се доближи до сликарските традиции од XV век.

“Црквата Св. Горѓи во село Врбјани, Охридско” (99-126) е еднокорабна и со скромни димензии. Во кохната на апсидата се наоѓа големата претстава на Богородица Ширишаја Небеса, под неа е насликана литурѓиската служба на архиепископите пред Христос Агнец. Благовеста е насликана во источната страна од олтарната алсида, додека над неа е претставен Христос-Неракотворен. Во нишата на проскомидијата е насликан архиѓакон Стефан. На јужниот ѕид во олтарниот простор, во првата зона насликани се: св. Сава, св. Симеон, св. Антониј и монахот Аксентиј. Над нив во медалјони се насликани св. Прохор и св. Ахил, а во лакот на нишата св. Пантелејмон. Во северниот ѕид на олтарниот простор во медалјони насликани се: св. Кирил Солунски и св. Наум претставени како архиепископи. Страшниот суд е под силно влијание на истата композиција од Св.

Богородица Перивлепта Охрид. Иконографскиот опус и сликарската концепција ги следи ликовните остварувања на XV и XVI век. Посебно место во живописот заемаат светителите чии култови се негувани во Охридската архиепископија, како св. Кирил, св. Наум, св. Ахилиј и архиепископот Прохор. Според осцилациите на боите живописот е дело на повеќе мајстори.

Посебно место и значење на делото му дава трудот под наслов “Новооткриени средновековни портрети на св. Наум Охридски и архиепископот Прохор” (127-136 сл. 1-5). Авторот открил неколку портрети на св. Наум Охридски, кој во фреско-сликарството и иконописот редовно е претставуван во монашка облека, каде тој е потпишан како архиереј. Едниот е насликан во Св. Никола Болнички во Охрид и е од XV век, вториот е од 1605 година и е насликан во црквата Св. Ѓорѓи во с. Врбјани, додека третиот е излеан на своно од манастирскиот комплекс Св. Наум и потекнува од 1839 година. Новина претставува појавата на портретот на св. Прохор, архиепископот на Охридската архиепископија, не цел век по неговата смрт.

Изворна содржина имаат трудовите “Средновековен Охрид (црквите по енории од крајот на XVII век)” (137-158) и “Охридскиот поменик” (159-182). Презентиран е преписот на Охридскиот митрополитски кодекс на Козма архиереј и митрополит на Китијски напишан на 24 февруари 1695 година, а се однесува на 1694 година, сочуван во оригинален препис направен од Александар К. Робе од 06. 07. 1906 година. Текстот го донесува распоредот на црквите во Охрид кој се состоел од VII енории. Авторот извршил топографски проказ на местоположба на постоечките и црквите кои денес непостојат со границите на енориите. На Поменикот кој е испшан на Дејзнасна икона во вид на триптих, на грчки јазик, се читаат имињата на архиепископи-архиепископи на Охридската архиепископија, епископи, калуѓери и ѓакони,

свештеници, калуѓерки и световни лица-грагани на Охрид.

Во трудот “Прилог кон проучување на Охридскиот иконопис од XVII до XVII век” (183-198) анализирани се седум икони. На преден план е опис на ликовните претстави на светителите, нивните карактеристики, ликовните вредности, сигнатурите на светителите и записите на иконите и нивниот оков, важни за имињата на зографите кои ги насликале, хронологијата на настанувањето и донаторите. Единаесеттиот труд е “Приказ на Охридските икони од поствизантискиот период” (199-216). На преден план се анализите на иконите: Св. Марена со житие, од средината на XVIII век; Св. Кирик и Јулија (XVIII и XIX век), од црквата Св. Богородица Челница; Св. Петар и Павле (XVII-XVIII век) од св. Богородица Перивлепта; Богородица со Христос (централен дел од триптих) од Св. Никола Геракомија, насликана во XVIII век; Диесис од црквата Св. Врачи Голем насликана во XVII век; Царските двери од црквата Успение на Богородица во с. Ботун, потекнува од XV век; иконата на св. Ѓорѓи и св. Димитрија од црквата Св. Богородица Панданос од XVIII век; Св. Јован Крстител од Св. Богородица Болничка настаната во XVII век и Успение на Богородица од XVIII век. Авторот ги исчитал сигнатурите на светителите и натписите на донаторите. Дванаесеттиот труд носи наслов “Икона од стакло од црквата Св. Никола Геракомија” (217-226). За прв пат пред научната јавност е презентацијата на оваа икона која потекнува од средината на XVIII и XIX век. Претставени се светители од општата христијанска историска тематика, но и локални светители. Во централниот дел доминира Богородица со Христос. Иконографска претстава на стакло е под влијание и има аналогии во Романија и Трансилванија. Тематската целина “Општ преглед на црковните споменици во Охридскиот крај од XV до XIX век” (227-260) донесува општи податоци со нужна литература за 66 цркви од Охридскиот крај. Презентирани

се и исчитани нови записи и натписи на повеќе јазици, а евидентирани се и нови цркви според материјални остатоци. Последната статија “Едно размислување за новооткриениот полиелеј од 1933 година” претставува презентација на бронзен полиелеј, пронајден во депото на Историското одделение- куќа на Христо Узунов. Полиелејот бил излиен од Сотир Христич од Битола, во 1933 година. На него се претставени 10 светители, меѓу кои: св. Наум Охридски, св. Климент Охридски, св. Димитрие Солунски, св. Јован Рилски и св. Сава Српски. Полиелејот е под влијание на полиелејот од црквата Св. Богородица Перивлепта во Охрид, кој во 1549 година и

го подарил охридскиот архиепископ Прохор.

На крај останува да кажеме дека овој Зборник на трудови според разнообразноста, оригиналноста на материјата која ја третира и изворниот карактер на одредени тематски целини, кои за првпат се презентирани пред научната јавност, ќе претставува неизбежен прирачник на историчарите на уметноста во светот, но и историчарите, проучувачи на црквоната историја и филолозите и ономастичарите.

Милан БОШКОСКИ

Зоран Тодоровски, ВМРО 1924-1934, ИП “РОБЗ”, Скопје, 1997, 281.

Научниот и стручниот интерес на д-р Зоран Тодоровски, виш научен соработник во Институтот за национална историја во Скопје е сосредоточен на поновата историја на македонскиот народ., главно, на првата половина од XX-от век и посебно со македонското националноослободително и револуционерно движење.

Авторот д-р Зоран Тодоровски во фокусот на овој научен труд ја ставил ВМРО од 1924 до 1934 година.

Книгата “ВМРО 1924-1934” како што се гледа и од насловот, го опфаќа периодот од убиството на еден од членовите на нејзиниот централен комитет Тодор Александров во летото 1924 година до забранувањето на нејзиното понатамошно дејствување во Бугарија во мај 1934 година. Тоа се совпаѓа со периодот кога дотогашниот секретар на Тодор Александров, Иван Михајлов успева да се наметне како член на ЦК на оваа организација и набрзо да избие на прво место во колективно тричлено раководство, односно ЦК, како прв водач со автори-

тарна власт, постигнувајќи го тоа со сите дозволени и недозволени средства, со Уставот на Организацијата, со разни притисоци врз другите членови на ЦК, со притисоци врз членовите на Задграничното претставништво и врз долгогодишните членови и војводи со големо раководно и револуционерно искуство, дури и со нивно ликвидирање, претварајќи ја Организацијата во емигрантска и терористичка.

Тој мошне контроверзен период од речиси една деценија е исполнет со големи потреси внатре во самото раководството на ВМРО, во редовите на нејзиното членство со намалување на нејзиното влијание и со постепено изолирање од македонскиот народ од егејскиот и вардарскиот дел на Македонија но и со наметнување на власта на Иван Михајлов, односно на раководената од него ВМРО во Пиринска Македонија и на бројната македонска емиграција во Бугарија, со обезбедување на реководењето со студентските македонски друштва во европските земји, и со